

# Musiken i örat

**Musiken är en stark bärare av gemenskap. Men vad händer när vi under en stor del av dagen injicerar musiken rakt in i kroppen via mp3-spelare och mobiler? Gemenskapen går förlorad och musikens värde devalveras.**

Av Katarina Bjärvall

Tåget ska strax avgå när någons Nokia Tune ljuder en bit bort i vagnen. En lätt känsla av fysiskt illamående slår upp inom mig. Vad är det som gör ljudet så motbjudande? Några knäpp på en gitarr, varumärkta och digitala men ändå ganska oförargliga - eller?

Musikteoretikern och filosofen Theodor Adorno har visat att ljud aldrig är neutrala utan alltid filtreras genom lyssnarens referensramar. Vi kan avgöra om vi är lyckliga genom att lyssna på vinden, har han sagt. Till en olycklig människa bringar vindens tjut runt husknuten känslan av att hennes hus är bräckligt, den lyckliga människan njuter istället av hur väl skyddad hon är.

Jag njuter av vinden, men finns det någon som njuter av Nokia Tune? Kanske. Originalen är inte gjord av plast, det är hämtat ur ett gitarrstycke skrivet av den spanske kompositören Francisco Tárrega 1902. Det motbjudande finns inte i själva melodistumpen utan i dess närmast ständiga närvaro i det offentliga rummet, i luften vi andas, i våra hörselgångar - trudelutten sägs spelas upp ungefär 20 000 gånger per sekund världen över.

Och den är inte ensam. Världen har blivit högljuddare, alla former av underhållningsljud ökar i volym för varje år. Allt större delar av våra liv blir tonsatta och allt fler av de tonerna injiceras rakt in i våra kroppar genom hörlurar och hörsnäckor kopplade till mobiler och andra musikspelare.

\*

När jag frågar ungdomar varför de lyssnar på musik de att musiken framhäver känslor - när man mår bra lyfter musiken glädjen ytterligare en nivå, när man är nere ger den en utlopp för sorgsna känslor. Och musik är, i konkurrens med doft, den starkaste bäraren av känsloladdade minnen som vi har tillgång till - något som gör den överlägsen kanske alla andra redskap som kommersialismen har till sitt förfogande när den vill bryta sig in i oss. Musikindustrin är en marknad för känslor och minnen. Kanske ännu viktigare är att musiken är gemenskap. Gemenskaper - från tvåsamheter och kompisgäng till subkulturer, generationer och till och med nationer - kan byggas kring musik. Musiken drabbar oss; tonerna, rytmerna, texterna, hela den musikaliska upplevelsen fogar oss samman.

Känslor, minnen, gemenskap, det är alltså det vi vill få tillgång till när vi sätter på musik. Men varför då i mobilen, i mp3-spelaren, i hörlurar eller hörsnäckor? Varför vill vi skjuta musik rakt in i kroppen när vi rör oss till och från arbete och skola, när vi jobbar, pluggar, äter, umgås, tränar och sover?

En förklaring till det alltmer utbredda musikberoendet är den rent tekniska utvecklingen. Stereoanläggningar, mp3-spelare och mobiler är idag billigare än sina tidigare motsvarigheter. Musiken är tillgänglig på nätet och i de flesta ungdomars ögon gratis.

Andra förklaringar är djupare. Den brittiske mediaforskaren Michael Bull har i sin bok *Sound Moves* intervjuat en rad personer som lever med musik i öronen. De uttrycker vår tids besatthet av identitet, de jagar medel som kan positionera dem som åtminstone en liten aning unika i vår strömlinjeformade västerländska kultur. Deras musikspelare och hörlurar demonstrerar att de rör sig i takt med tiden, tonerna som läcker ut visar vilka av tidens takter de rör sig till.

Musiken blir också ett soundtrack som fikcionaliserar livet. Den närmast konstanta musiken rakt in i kroppen kan ge en människa känslan av ha huvudrollen i filmen om sitt eget liv, om detta vittnar många av de intervjuade i Michael Bulls bok.

\*

Vad gör musikberoendet med oss? Vi rör oss, skriver den svenske samtidshistorikern Rasmus Fleischer i sin bok *Det postdigitala manifestet*, mot en punkt där det börjar bli praktiskt möjligt att i fickan lagra all musik som någonsin har utgivits. Den ständiga frestelsen att hoppa till nästa spår skapar, menar han, en risk att all inspelad musik blir lika ointressant.

Ett annat uttryck för denna devalvering är hur musik har blivit en allt viktigare del av inredningen av det offentliga rummet. Den musik som spelas i dess konsumtionsmiljöer - butiker och gallerior, restauranger och kaféer men också på gator och torg - är inte kultur, ofta knappast heller underhållning utan allt oftare är den en förpackning för något vi förväntas köpa. Vilka låtar radion spelar mellan reklaminslagen är ingen slump, musiken är noggrant utvald för att harmoniera med sin målgrupp och den stämning gruppen kan förmodas befinna sig i beroende på tidpunkten - morgon eller kväll, måndag eller fredag, sommar eller vinter.

Musiken är en förpackning, och liksom en förpackning blir den snart skräp. Och skräp vill vi slippa. Att döma av Michael Bulls utforskning av det han kallar Ipodkulturen är musik i öronen oftare ett negativt val än ett positivt. Vi väljer inte musiken för att vi vill höra den utan för att den kan stänga ute annan musik och andra ljud.

Hörseln har kallats det mest demokratiska av sinnena eftersom den tar in allt. Vi kan blunda med ögonen men inte med öronen. Musik i örat kan inte ge oss tystnad men den kan isolera oss från ljuden och frigöra oss från en omgivning

överlastad med sinnesintryck. Det är, säger de intervjuade i Bulls bok, en lättnad att slippa bli tilltalad av hungriga tiggare, vilsna turister, kassörskor och expeditör eller bara av arbetskamrater som råkar stå och vänta på samma tunnelbanestation efter jobbet.

Enligt Michael Bull föredrar Ipodlyssnare sin musik framför interaktion med andra människor när de rör sig på stan. Om någon försöker tilltala dem väljer de olika strategier; pekar förklarande på hörsnäckorna, tar ut en eller båda snäckorna men låter musiken vara på. Även hemma, eller i bilen tillsammans med familjen, använder många Ipoden - det blir mindre friktion om sambon slipper höra ens musik, och själv är man glad att slippa ungarnas på längre resor med familjen. Alla har sitt, inga kompromisser.

Men med mobilmusik i öronen skyddar vi oss inte bara från en bullrande, gnisslande, pladdrande, tjatrande, jinglande, sjungande, nynnande, gungande, rockande omvärld, vi skyddar oss också från det rakt motsatta som paradoxalt nog kan upplevas som lika hotfullt - tystnaden.

Tystnad är inte total ljudlöshet utan definieras som alla ljud under 20 decibel. Det är i kontrasten mellan dessa de allra varsammaste rörelserna vid våra trumhinnor och den absoluta avsaknaden av ljudvågor som den spröda vila vi kallar tystnad uppstår. Eftersom den är sällsynt borde den vara åtråvärd, och det är den när den är självvald. Då är tystnaden, precis som ensamheten, exklusiv och attraktiv, en handelsvara marknadsförd av turistorter som anser sig vara tystare än andra resmål. Men när den är påtvingad blir den, just genom att den är ett undantagstillstånd, skräckinjagande, pinsam, stressande och uppfordrande: Säg nåt.

Eller oftare: Spela nåt. Personerna i Bulls bok berättar att musiken tränger undan okontrollerbara tankar och känslor, till exempel när de väntar eller jobbar i trädgården. Som en

av dem säger: Det känns onaturligt att inte ha något att lyssna på hela tiden.

\*

En femtonårig flicka som jag intervjuar säger att hon blir "psykiskt störd" om hon inte får lyssna på musik - och det måste vara på max, så att hon inte hör någon som eventuellt pratar. Hon sover alltid med musik i öronen. Jag undrar försynt om det är så bra och hon medger att det är det inte - sladden till lurarna trasslar ihop sig. Men hörseln, skadas inte den? Jo, det säger hon att den gör, i någon minut efter det att hon har lyssnat länge på hög volym känns det som om någon håller för hennes öron. "Det är klart att någon gång kommer jag att bli döv eller få hörapparat. Men det finns så många sjukdomar jag tror att jag kommer att få så..."

Hur hörseln påverkas av musiken i öronen är inte något utforskat ämne. En undersökning på musikkanalen MTV:s hemsida visade att två tredjedelar av de nästan 10 000 intensivt musiklyssnande ungdomar som svarade hade haft hörselproblem. Men det var en enkel webbenkät, ingen kontrollerad forskningsstudie, och den handlade inte specifikt om musik i hörlurar.

Vad man vet är att musik är ljud och att ljud är tryckvågor och att ljud på hög volym innebär starkt tryck som kan förstöra de hårceller i innerörat som är nödvändiga för att tryckförändringarna ska omvandlas till nervsignaler till hjärnan.

Det är också belagt att det råder enkla samband mellan ljudvolym, lyssningstid och risken för hörselskador. Mp3-spelare har för det mesta en maximal ljudvolym på mellan 80 decibel (som biltrafik på nära håll) och 120 decibel (som ett flygplan som startar) och ungefär detsamma gäller för mobiltelefoner. Ljudvågornas styrka fördubblas med varje ökning på tre decibel, men hur länge man lyssnar spelar alltså lika stor roll. Att lyssna till musik med exempelvis en

ljudstyrka på 107 decibel i bara en minut påverkar örat lika mycket som att lyssna i 15 minuter till 95 decibel.

EU-organet SCENIHR varnar för att musik i öronen också skulle kunna störa minnet, koncentrationsförmågan och motivationen. Men någon forskning kring detta finns inte.

\*

Trots att många som lyssnar mycket på musik kan känna av rent fysiska skadeverkningar väljer de alltså ändå att fortsätta, för att stänga ute antingen ljud eller tankar. Men musikens attraktion då? Rytmen, gemenskapen, hur kommer sådant till uttryck när vi leder musiken rakt in i kroppen?

För Rasmus Fleischer består musikens värde mycket i dess förmåga att sätta människokroppen i rörelse. Ökar eller minskar den förmågan när en allt större mängd musik blir tillgänglig i våra fickor, undrar han och skriver att frågan är öppen. Men jag undrar: Varför ser man så sällan någon röra sig till rytmen i öronen? I bästa fall kan man se en fot millimeterdiskret lyftas och sänkas rytmiskt mot bussgolvet eller ett pekfinger trumma nästan omärkligt mot ett lår, men mer rytm än så verkar vara beroende av gemenskap. När rytmen bara finns i våra egna öron, när vi vet att människor omkring oss har en helt annan rytm i sig, då vågar vi inte röra oss. Vi behärskar oss, sitter still.

Med musiken tankad rakt in i öronen slipper vi störningar och kompromisser, men musik är gemenskap och gemenskap är att kompromissa. Det måste vara därför som man så ofta ser två ungdomar som delar på ett par hörsnäckor - de vill lyssna tillsammans. Och det måste vara därför som livemusiken ljuder mer livskraftig än någonsin - när man går på konsert kan man inte välja spår. Kanske har vi nått en punkt när vi börjar vilja välja bort den gränslösa valfriheten som musik på internet erbjuder och stället välja musiken som gemenskap.

Katarina Bjärvall är författare och frilansjournalist. Texten är ett förkortat utdrag ur hennes bok **Var är du? Mobilen och människan** som kom ut i mars på Ordfronts förlag.